

- 13.- Reunió de gener de 2002, a Muscat (Sultanat d'Oman), del *WIPO International Forum on "Intellectual Property and Traditional Knowledge: our identity, our future"*.
- 14.- Llei 2/1993, de 5 de març, de *foment i protecció de la cultura popular i tradicional i de l'associacionisme cultural* de Catalunya. DOGC n. 1719, de 12 de març de 1993.

NOTES

1. Doctora en Dret. Professora de Dret civil de la Universitat de les Illes Balears.
2. Mostra d'això és, entre molta d'altra, la següent bibliografia: BERRYMAN, Cathryn A., "Toward more universal protection of intangible cultural property". The Journal of intellectual property law, vol. 1, n. 2, 1994, pàgs. 293-333. BLAKENEY, Michael, "The protection of Traditional Knowledge under Intellectual Property Law". European Intellectual Property Review, 2000, pàgs. 251-261. COOMBE, Rosemary J., The cultural life of intellectual properties. Duke University Press, London, 1998. JABBOUR, Alan, "Folklore protection and national patrimony: developments and dilemmas in the legal protection of folklore". Copyright bulletin, vol. XVII, n. 1, 1983, pàgs. 10-14. McDONALD, Ian, "UNESCO-WIPO World Forum on the Protection of Folklore: Some Reflections & Reactions". Copyright Reporter, vol. 15, 1997, n. 1, pàgs. 128-142. PASK, Amanda, "Cultural Appropriation and the Law: An Analysis of the Legal Regimes Concerning Culture". Intellectual Property Journal, 1993-94, n. 8, pàgs. 57-86. WEINER, Janice G., "Protection of Folklore: A Political and Legal Challenge". International Review of Industrial Property and Copyright, vol. 1, 1987, pàgs. 56-92.
3. Per entendre la temàtica dels pobles indígenes, cal destacar molt breument alguna de les feines que es duen a terme dins del marc de la OMPI. Així, per exemple, a la Taula rodona sobre propietat intel·lectual i pobles indígenes de Ginebra, de juliol de 1998, es va fer referència a la protecció de la medicina tradicional i de la indumentària com a element de la cultura tradicional i es va assenyalar que moltes empreses farmacèutiques transnacionals inverteixen diners, molts o pocs, per apropiat-se de remeis de la medicina tradicional indígena, registrant plantes sagrades d'aquests pobles com si fossin creades dins d'un laboratori i que a les desfilades de moda es veuen motius indígenes, amb marca aliena als pobles als quals pertanyen aquests motius. En resum, diuen els representants dels pobles indígenes que persones alienes a ells escriuen, graven i venen cants, llegendes i contes amb finalitat comercial sense tenir en compte els drets dels pobles afectats. Per més informació veure: BRACKLEY, Rebecca, "Protecting Cultural Representations: Intellectual Property Protection of Indigenous Culture". Canadian Intellectual Property Review, vol. 17, n. 2, 2001, pàgs. 377-404. JANKE, Terri, "UNESCO-WIPO World Forum on the Protection of Folklore: Lesson for Protecting Indigenous Australian Cultural & Intellectual Property". Copyright Reporter, vol. 15, 1997, n. 1, pàgs. 104-127. TUOMI, W. Victor, "Protecting Aboriginal Folklore: Copyrights and Charter Rights". Canadian Intellectual Property Review. Vol. 16, n. 2, 2000, pàgs. 403-427.
4. "Information note on traditional knowledge", WIPO International Forum on "Intellectual property and traditional knowledge: our identity, our future". Muscat, gener, 2002, pàg. 2, nota 1. WIPO/IPTK/MCT/02/INF.3.
5. "The protection of traditional knowledge, including expressions of folklore", WIPO International Forum on "Intellectual property and traditional knowledge: our identity, our future". Muscat, gener, 2002, pàg. 4. WIPO/IPTK/MCT/02/INF.4.
6. Recomanació sobre la salvaguarda de la cultura tradicional de la Conferència General de la UNESCO, de 15 de novembre de 1989 (Boletín de derecho de autor, UNESCO, n. 1/1990).
7. Taula rodona sobre Propietat intel·lectual i Coneixements tradicionals de Ginebra, de novembre de 1999.
8. Sobre aquest tema, veure, principalment: VILBOIS, Jean, Du domaine public payant en matière de Droit d'auteur. Sirey, París, 1929. SATANOWSKY, Isidro, Derecho intelectual. Tomo II, Buenos Aires, 1954, pàgs. 112-113. JESSEN, Henry, Derechos intelectuales. Editorial Jurídica de Chile, 1970, pàgs. 81.

Converses amb pescadors de saupes i d'oblades

Damià Duran

Agraïments:

Persones entrevistades l'any 1972:
Antoni Vives Nicolau (àlies *Collcut*), veí de Porto Cristo.
Joan Font Grimalt, veí de Manacor.
Joan Guiscafré Cabrer (àlies *Mengo*), veí de S'Illot.

Informadors convidats:

Catalina Vives Barceló, veïna de Porto Cristo, filla de l'amo en Toni *Collcut* (entrevistada el 12.07.01).
Joan Guiscafré Ramis, veí de S'Illot, fill de l'amo en Joan *Mengo* (entrevistat el 10.04.02).
Sebastià Amer Riera (àlies *Garanya*), veí de Manacor (entrevistat el 25.04.02).

Il·lustracions:

Les fotografies de les persones entrevistades han estat cedides per les respectives famílies¹. La resta són propietat de l'autor.

La paraula: clau de la comunicació

Parlar, conversar, lligar significats, transmetre sensacions. Comunicar-nos. ¿Existeix prodigi més gran que la meravella de la paraula? Recordem els elogis que en fa, per exemple, Joan Maragall; la recerca infatigable de mots d'Antoni M. Alcover; el relat dels terrassans que Prudenci Bertrana ens proposa ran del foc hivernal a *Les llars d'hostal* en temps seu (1867-1941), etc. També escoltem amb atenció sol·lícita el bell relat dels pescadors de saupes i d'oblades. Viatjant per l'interior de les seves cròniques sentireu al viu la relació primigènia de l'home i el mar, aqueixa dèria de les pesqueres i el simbolisme de les pescades. A partir de la seva prosa explicativa i sensual ja no mirareu com una cosa aïllada les canyes que, tombant-se segons les empeny el vent, vivien ben arrelades dins les zones humides; entraran dins un procés, les lligareu amb els hams que ofereix el comerciant, amb els cucs de seda, les roques de ran del mar, el puu dels alguers, les saupes i oblades que vaguen, pasturen o es passegen en estol a prop del vostre penyal. Vet ací l'enginy de l'home fent cultura, soldant elements tan separats, extrets d'entre els metalls, les espècies de la fauna marina, les espècies vegetals, els vents... Tot això que és inicialment desunit i sovint allunyat, s'entretreixeix en la ment del pescador i esdevé un tot estructural tan sols definible i representable a través de la màgia de les paraules, signes i símbols, tots ells inventats per entendre'ns i conversar.

Antoni Vives Nicolau (àlies Collcurt), pescaire. Veí de Porto Cristo

Escoltem-los, als pescadors. Era l'any 1972 quan vaig conèixer l'amo Antoni *Collcurt*, en Joan *Mengo* i en Joan Grimalt. I ja fos entorn d'una taula a ca seva o en algun cafè ells m'introduïren al món de les seves cabòries en dies de lleure. Però tot i que aquests tres testimonis orals em donaren prou aclariments per iniciar-me en l'aventura més seductora per a ells, m'informaren que n'hi havia molts més de pescadors de saupes i oblades. En *Collcurt* recorda de pels indrets de Porto Cristo: n'Andreu *Palé*, el qual endemés de pescar oblades també passava l'estona pescant morenes, en Tomasset *Barraques*, en Pere *Batlet*, en Pau *Batlet*, en Benet *d'es Molí* i en Sebastià *Collcurt*. A Manacor en Joan Font Grimalt hi coneixia en Joan *Talent*, en Damià *Barceló*, en Biel *de son Ganxo*, en Perico *Pelletó*, en Jaume *Pelletó* i els germans *Rafalons*. En Joan Font deia que els *Pelletons* havien rebut aquest sobrenom d'un repadrí seu que tenia per costum endur-se una pell per seure a la pesquera. L'amo en Joan *Mengo* em digué que pels tombants de S'Illot, cala Morlanda i més enllà del caló d'en Rafalino, endemés dels manacorins hi anava gent de Son Carrió i de Sant Llorenç des Cardassar: Joan de *son Manxo*, en Toni *Caragol*, Joan *Mengo* (pare), Llorenç *Ruc*, Joan *Mossegat* i d'altres.

Joan Guiscafré Cabrer (àlies Mengo), veí de S'Illot. Pescaire de canyeta i de barca.

Reunions i tertúlies

Algú podria pensar que la pesca de saupes i oblades se resol únicament ran de la mar quan el pescador escolleix la pesquera on vol esbargir-se durant unes hores sense altra companyia que no siguin les ones, les canyes i els seus senallons. Per descomptat que no és així. Sovint, ja sigui a qualche cafè o casa particular, els col·legues se solien reunir entre setmana i allà mateix donaven notícia de les seves aventures i, sobretot, de les bones pescades. Eren una mena de penyes improvisades on cadascú hi aportava el relat de les seves vivències més saboroses. Vegeu com m'ho contaren: «Durant sa setmana estaven encaientint-se. [A altres llocs] també existia aquesta febre» em digué en Joan *Mengo* el 1972. Però hi afegí més coses: «En efecte, dins es cafès se comentaven [ses pescades]. A vegades exageraven. Es dies que no pescaven, emperò, no anaven a n'és cafè. Es pescador no és com es caçador. Pot dir que ha agafat una oblada d'un quilo. Un té marges i s'altre no. Hi ha saupes —continua l'amo en Joan Mengo— que poden fer fins a dos quilos».

Pescaire, any 1975. Totalment atent al possible moviment de saupes i d'oblades en una mar amb sabonera.

Pel que fa a Son Carrió, bastants d'aquests pescadors se trobaven a ca na Mina, anomenat *es cafè des Pescadors*, del qual l'amo en Ramon *Randa* em digué, segons publica a *Paraules d'un camperol* (Col·lecció Tià de sa Real, 1998) que ca na Mina, a la seva joventut, «no era un cafè eh! Una casa a foravila i [sa madona] se'n duia es tassionets de ca seva i tenia allà una "botella" i bovien un poc de mistela perhom i pagaven, a "lo" millor, dues dècimes» (pàg. 50).

En semblants llocs s'esplaiaven aquells homes endarrerits d'omplir part dels seus lleures amb el relat més fabulós que se'ls ocorregués. Gaudien de la paraula, reproduïen l'experiència i elogiaven el vent que els havia ajudat a omplir el senalló. Unes tertúlies que al poble d'Artà, segons em contaren alguns pescaires d'aquella localitat², s'improvisaven als cafès de ca na Bova, can Pere Frare, can Xim, can Xesc Garreta, can Xenques i can Mondoï³.

En Joan Font Grimalt em contà que a Manacor no se reunien els pescadors en tertúlia, al manco que ell sabés. No obstant això, a part o banda se feia la transmissió cultural que suposa una activitat tan complexa. L'amo Antoni *Collcurt*, en canvi, em comentà que a Porto Cristo les reunions se solien fer a can Garrover, i al cafè de can Parra segons m'informà, ara fa poc, la seva filla Catalina Vives.

Els preparatius

Així com em familiaritzava amb la conversa detallista i plena d'al·licients d'aquells homes, s'aclaria en mi mateix una qüestió fonamental de les seves eixides a la mar. Vaig entendre que no improvisaven pràcticament res. Abans de partir tot l'ormeig era a punt, també havien elegit el dia de la setmana i feta la previsió meteorològica del temps segons els senyals que ells destriaven en les llunes, els fronts de pluja, les boirades, els niguls o el rodar dels vents.

L'ormeig⁴. Vegeu com m'ho contaren: «Una taleca pels arreus de pescar, un senalló p'es puu⁵ i un altre p'es menjar», em digué en Joan Font (Manacor). «Un canonet d'hams, pèl de cuca⁶ i perdigons, als quals els fèiem una ranureta; una o dues canyes i els empelts [de canya] que fessin falta, endemés tres barxes [o senallons amb tapadora]», explicava en Toni Collcut. «Canyes, pèl de cuca, hams, un senalló p'es puu, una senalleta p'es menjar i una senalla p'es peix. Ses "ginyes" [llinyes]⁷ les fèiem empalmant pèls de cuca» (Joan Mengo).

Les canyes. «Les dúiem de Son Servera» em comentà en Toni Collcut. El 1972 el pescador Joan Font m'esmentava: «A n'es Pou Nou hi ha canyes forasteres, bones per anar a pescar. Jo pescava amb aquestes canyes. Molts amb canyes mallorquines». Per qualque cosa en Joan Mengo assegurava que per ell les millors canyes eren «ses de torrent, granades, sensibles, primetes».

Obtenció del puu. El compraven o el feien els mateixos pescadors. Preu: cinc duros s'al mud devers l'any 1950. «A Manacor el mercat del puu era al cafè anomenat Sa Trinxà [Pl. de Ramon Llull] i Abans anaven a cercar-lo a Sant Llorenç», comenta en Joan font. «Valia entre 25 cèntims i una pesseta s'al mud devers 1920, però si era duit d'Artà (amb bicicleta) anava a sis reals», declarà en Joan Mengo. El transport se feia també amb bísties. Els fills d'en Ramon Artigues Ballester (1904-1989), àlies Ramon Randa, em contaren que el seu padrí Andreu (resident a Can Randa - Son Carrió) era traginer de puu: «L'amo Andreu se n'anava amb un ase, equipat d'unes beaces⁸, a cercar puu als alguers de per devers la Colònia de Sant Pere (badia d'Alcúdia). Una dèria, aquesta, de subministrar esca als pescadors de salpes i d'oblades de Son Carrió que el duia perdut».⁹

Quan el puu no se comprava «el fèiem a cala Bona, cala Millor, a S'illot, per sa platja de sa Coma, caló d'en Bosch, cala Petita i dins es Port [Porto Cristo]», hi afegí en Toni Collcut. En canvi en Joan

Fent puu. Extracció dels baverons. S'espolsen dins el senalló. Vegeu els suros que fan surar la llendera, la qual sol dur de 15 a 20 baverons.

Font (Manacor) en comprava del que duien de s'Estany de sa Vall [terme municipal de Ses Salines] que «era es millor» segons ell o el feia personalment a S'illot i a cala Pilota.

Per regla general, com diem, cadascú feia el seu puu. Tan sols els pescadors més majors, lesionats o malaptes practicaven el sistema *de bou*¹⁰, tots els altres el de filera¹¹. «Cada baveró s'untava de llet, vinagre i oli» (Antoni Collcut).

Com explic a *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescadors d'Artà* (pàgs. 15 i 16) els baverons són manadets d'erba, ja sigui herba corretjera o herba salpera, flora que creix dins les aigües superficials del litoral. A l'interior de cada manadet s'hi posava un tros de carn o aucelló pudent, que són estímuls potents pel puu, però, quan no se disposava d'ells, s'hi ficava una escapçada de moniato, i aleshores s'untava el conjunt de llet o d'oli.

Els millors vents: Segons l'amo Antoni Collcut són: «Xaloc, llevant i migjorn a S'illot i sa Coma; tramuntana i gregal a cala Nau». I recomanava no pescar dins el port de Porto Cristo, a no ser quan hi havia temporalarro de xaloc o llevant. Els millors vents: «Llevant i migjorn. Que hi hagi mareta» em digué en Joan Font. Mentre que en Joan Mengo també era partidari del llevant, xaloc i migjorn. «Es xaloquet se considerava bo», deia ell.

Itineraris i dies de pesca: Els manacorins, vull dir els que residien a la zona urbana, tenien les pesqueres molt lluny (uns dotze quilòmetres). «[Anàvem] a peu des de Manacor a qualsevol de ses pesqueres que queden entre cala Virgili i cala Murta [a prop de Porto Cristo]», em deia en Joan Font. Molts d'homes no sabien cavalcar amb bicicleta o no en tenien. La dèria de la pescada que allà lluny imaginaven poder aconseguir estimulava les seves llargues caminades tot carregats amb les canyes, els senallons, el puu... i, a vegades, un sac o pell per asseure's-hi. Més a mà ho tenien els carrioners, illoters o portocristenys. En Joan Mengo (S'illot) em digué: «Es pescador sortia, normalment, es dematí per ésser a les nou a sa pesquera i a les cinc de s'horabaixa deixava de pescar. Es peix no menja sempre, [ho fa] segons es dia i segons ses llunes. En diferents ocasions, durant es dia, va rabiós per menjar».

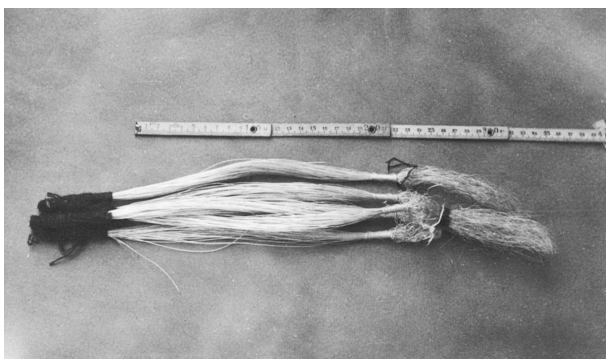
Tota vegada que no eren pescadors professionals, tots els entrevistats coincideixen que practicaven aquest solitari i engrescador entreteniment tan sols els dissabtes i diumenges llevat de qualque excepció entre setmana. «Ens hi posàvem a qualsevol hora, però ses millors estones per a ses oblades són de deu a tres. En canvi per a sa saupa preferíem ben dematinet i es capvespres fins que es sol se ponía. Sa millor època per ses oblades és des de gener fins a juliol. I per ses saupes quasi tot l'any» (Antoni Collcut).

Era costum pescar gairebé sempre de dia «però també de nit, en alguna ocasió, aprofitant la claror de sa lluna» (Joan Font). «Amb sa lluna se podia pescar s'oblada, amb boira no. Ses fases lunars influeixen molt. Un dia de canvi de lluna no s'agafa peix de cap classe» (Joan Mengo).

Pesqueres

Essent la pesquera l'indret costaner d'on els pescadors pretenen extreure el peix ha de reunir unes característiques especials. I més les saben els pescaires per la tradició i experiències pròpies que no segons una explicació raonada per unes constants definidores. Cada pesquera té les seves particularitats. Depèn de la redossa, de l'alçada sobre l'aigua, dels vents que hi bufen de ple, tenasses¹², fondal, sabonera... «Sa pesquera té un sentit especial. [Per exemple] una tenassa que tenguí un metre d'aigo i fondal a baix. Ses oblades s'agafen damunt sa tenassa. Es puu se'n va a amagar-se dins s'herba de sa tenassa i es peix puja» (Joan Mengo).

La coneixença d'aquestes roques, roquissars o penyes especials ran de l'aigua i on s'asseu el pescador, és indispensable. No totes les penyes serveixen. La pesquera no s'inventa. Tan sols rep un nom o els pescadors la bategen, quan tenen necessitat de citar-la pels bons resultats obtinguts. A partir d'aleshores

Quatre troques de pèl de cuca. Cada fil o pèl de cuca té un gruix aproximant d'uns 0'4 cm. Serveix per lligar l'ham amb el cordill de la canya.

passa a formar part del seu llarg repertori. Alguns pescaires degueren quedar encisats o seduïts per alguns d'aquests indrets de la màgia i el goig fins al punt que de tant d'anar-hi els seus col·legues els posaren el nom de l'ocupant. Vegeu com existeixen la *pesquera d'en Mengo a S'Illot* i *sa pesquera d'en Batlet, sa d'en Ladari, sa roca d'en Sollo, es clot de l'amo en Guiem Beia o na Collcurt*, totes elles entre cala Morlanda i cala Petita.

La coneixença de totes les pesqueres d'un terme municipal, si aquest és extens com el de Manacor, no és fàcil, ja que no se tracta d'aprendre-les de memòria, sinó de trobar-les. En el *Mapa general de Mallorca* realitzat per J. Mascaró Pasarius (1958) en llegim algunes que són citades com a topònims en el seu croquis, uns topònims entremesclats amb altres que són accidents topogràfics de molt diversa significació. Tanmateix l'autor no pretenia, supòs, donar-nos una idea completa d'aquestes particularitats culturals. I segur que cap pescador les aprengué d'ell, sinó a l'inrevés. Endemés, de res serviria localitzar la pesquera en un mapa ja que l'escala segons la qual se fan aquests croquis no permet el detall material que exigeix l'activitat del pescador. Basta un petit desplaçament sobre el roquissar per no endevinar el lloc adquat. I és que la pesquera, com veurem, no és tan sols una roca o penya de la vorera del mar (*la mar deien els pescadors*), sinó que depèn del fons submergit, que se deixa entreveure, de la sabonera, de les ones i d'altres components.

Durant la conversa, el que de bon grat rutllava en la boca d'aquells pescadors consistia en dir-nos el nom de les pesqueres. Seguint el perfil de la costa que s'estén de Nord cap al Sud, tot començant a S'Illot, límit del terme municipal de Manacor amb el de Sant Llorenç des Cardassar, i continuant cap a Porto Cristo, passant per cala Anguila, cala Mendia, cala Varques, cala Bota... arribam a ses Partions Noves (límit amb el terme municipal de Felanitx), i en aquests quilòmetres de costa hi trobam l'assortiment de nombroses roques i altres indrets que els pescadors anomenen **pesqueres** i que la seva conversa ens entrega com el mar les ones. Entre la partió de S'Illot i cala Morlanda: *Punta Moreia, pesquera d'en Mengo, pesquera de ses Saupes* (abans d'arribar a n'es Bufador), *sa Llenegada* (entre es Cap Alt i es Bancot), *es Bancot, na Dit, na Mal Cap, sa Coeta, sa Roca i ses Ballesteres* (entrant a cala Morlanda).

Torsió ocasional de pèl de cuca. Fibra molt resistent obtinguda del budell de cucs de seda sotmesos a una maceració amb vinagre. Dins el mar aquesta fibra és poc visible i els peïxos es llancen més confiadament a l'esquer.

Avançant pels caminois de la garriga que ens ofereix el territori costaner de sa Gruta, aquells homes ansiosos de pescar saupes i oblades, em descriviren les pesqueres que ells coneixien entre cala Morlanda i cala Petita: *es clot d'es Congres, na Relliu, morro de na Corb, sa cova des Coloms, na Juliana, sa pesquera d'en Batlet, na Cocó Pla, na Corb, sa d'en Ladari, sa roca d'en Sollo, na Planes, sa Jonquereta, na Llamp, na Ponent, es clot de l'amo en Guiem Beia, na Collcurt, sa*

Punteta o racó de s'Homo Mort, na Mongeta, na Gratallosa, es Mal d'Entrar, ses Tenasses i na Bombo.

A la costa que queda entre cala Petita i la badieta d'es Port (Porto Cristo), segons aquells pescadors s'expressaven vaig anotar: *es Clot* (dins l'entrada de cala Petita), *ses Pedres Salines, sa punta de Cala Petita o s'Esqueix* (sortint de cala Petita), *sa Ferradura Alta, sa Ferradura Baixa, es dos Ulls, na Barques, s'Enterrossai, s'entrant d'en Bot, sa cova d'es Dimoni, sa Roca, es Gravot, na Güies, sa Trona, es morro Pagell, es Tamarell* (a l'indret de l'avinguda Amer) i *s'Esqueix*.

Sortint de Porto Cristo per mar, a la dreta de la bocana del port, els pescadors també havien posat nom a pesqueres com *es morro de sa Carabassa, ses Pedreres, sa punta de Cala Murta, s'Enterrossai, sa punta de na Diuenge, na Magrana* (dins cala Magrana), *pesquera des Capellans, na Vermella, na Sans i sa punta de ses Ovelles* (entre cala Mendia i Punta Reina), *sa punta de s'Estany i na Badall* (entre punta Reina i s'estany d'en Mas); *es Colomer, es Banquet d'es Colomer, sa pesquera de sa Penya, sa pesquera d'es Forat, es Banquet, sa cova de na Dent, na Juaneca, na Petita o sa pesquera d'es Caragol* (entre s'estany d'en Mas i cala Falcó); *punta d'en Barrafa, i na Mala*, (entre cala Falcó i cala Varques), *na Borges, punta de Llevant, ses Síquies, racó d'es Còssil o de sa Teula, sa Pedra Desferrada* (entre cala Varques i cala Sequer); *punta d'es Serral, na Vicari, na Tendra, na Cocó i sa punta d'es Moro* (entre cala Sequer i cala Magraner). *Ses Melèrs, pla des Seny, i ses Botes* (entre cala Magraner i cala Antena); *na Dos Vents, sa Romaguera, es Fogons i sa punta des Domingos; sa cova des Capellà, davant sa Caseta d'es Senyor, sa punta de Cala Murada, sa pequera d'es Llamp, ses Roques Mortes, es Llebeig, i sa Punta* (des de cala Domingos fins a ses Partions Noves, final del terme municipal de Manacor).

Esca i grumeig

La menja que aquells homes posaven a l'ham o la que espargien tirant-la a la mar per tal d'atreure les saupes i oblades consistia amb puu i en segon lloc moixó¹³. «També empràvem alatxa. Des de sa “coa” [cua] fins a mig cos la fèiem servir per esca i la resta per “bromejar” [grumejar]. Millor si és fresca» em digué en Joan Font. «També se poden pescar amb pa. A Palma ja pescaven amb pa l'any 1918. I per fer puu agafaven un salabre de “rejilla” [reixeta] i en sa nit se n'anaven per ses tenasses amb un ram de llenya. Mentre un fregava es ram per sa tenassa s'altre passava es salabre. Jo vaig ésser es primer que vaig fer puu amb baverons de filera per Palma. Una de ses formes de grumejar era amb “colflori” [coliflor] picada. Quan es pagesos retiraven s'alga, cosa molt freqüent pels hortolans des Molinar, llavors es puu quedava sense refugi i s'aferrava per ses tenasses, cosa que es pueters aprofitàvem». Així m'ho explicà l'amo Antoni Collcut el 1972.

Paraules belles, missatge de l'home i el mar, substància i saba del nostre dialecte. En Joan Guiscafré, àlies *Mengo*, em contà que «es puu se feia a cala Nau, sa platja de sa Coma i platja de S'Illot. En algunes ocasions el duen de sa Canova, a

prop de sa Colònia d'Artà, i d'Artà mateix. Al poble d'Artà hi havia dos cafès on normalment sempre hi havia puu. [Els de per aquí] l'anaven a cercar amb bicicleta o carro». L'amo en Joan Mengo va seguir dient-me: «Com més petit és es puu millor. Ses classes preferides: “arriot” o “arriote” o el gambó. També se pescava s'oblada amb moixó i amb alatxa. Es moixó se feia amb “petardos”. Ara (1972) se pesca amb puu, amb pa, ensaimada i coca dolça». Vet ací la lliçó profitosa d'un art antiquíssim, que ens insinua haver-se transmès sempre per via oral tot servint-se dels recursos de la memòria. Els pescadors no disposaven de cap enciclopèdia de la pesca, ni apunts o quaderns de les normes més elementals. Tot s'entrunyellava segons la conversa i l'acció se transformava en paraula i tradició. Na Catalina Vives Barceló, filla de l'amo Antoni Collcut m'explicà que el seu pare «feia puu amb baverons a ses platges de S'Illot i sa Coma, els quals untava de llet i oli o vinagre». També el seu gendre (Jaume Riutort, àlies Caragol) «els anys quaranta anava a fer puu al pont dels Anglesos (Alcúdia) amb una moto».

Suggeriments i consells

L'estat de la mar ha d'ésser l'adequat, ni massa fort ni massa flux. «Mar prima, primeta, que fa xep-a-xep. Quan la mar fa un poc de rialla», ens aclareix en Joan Manuel d'Artà (1971).

«Se necessita molta habilitat i paciència per pescar saupes i oblades. Solíem estar unes deu hores a sa pesquera», comenta en Joan Font.

«Sa saupa no vol ésser mesclada però es dia que se mescla [amb altre peix] sa pescada és grossa. Si pescant amb moixó, encara que ses oblades estiguin per allà defora, sense entrar dins sa pesquera, entra sa serviola i ses oblades entren de gust. Haurà oblades i es pescador les caçarà però si entra un déntol, es pescador no agafarà oblades perquè fugiran» (Antoni Collcut).

«Quan ses saupes puguen de molt endins, ràpidament peguen a s'ham i s'entornen tot d'una al lloc d'on vénen» (Joan Font).

«Tant si se pesca amb puu o amb moixó, quan la mar tomba sobre sa tenassa des del fons cap a damunt, poc peix. Si tomba de damunt cap avall, peix segur, perquè de la primera manera la mar fa mirall i “lo” que necessita és sabonera» (Antoni Collcut).

«Sa primera cosa [en arribar a sa pesquera] és veure si es peix va de bulla o si va a poc a poc, passant, passejant. [Convé observar] si s'oblada pega cap a ses penyes quan brolla¹⁴, si brolla cap a sa tenassa o cap a defora o si brolla de costat», ens segeix explicant l'amo en Toni Collcut.

Per altra banda l'amo en Joan Mengo em comentà que per la pesca de saupes «hi ha d'haver sabonera. Abans de les nou no va bé. Ets embats comencen en aquesta hora. Això pel que fa a les oblades. [En canvi] per ses saupes hi ha d'haver mal temps. [El pescador] necessita molta paciència. No ésser vist. S'oblada té una vista formidable. Es peix és “tonto” i viu a la vegada. Quan elles brollen és quan s'agafen, quan es peix puja damunt s'aigo i fa bombolles. Es llançament de sa canya té un secret: no pot penjar. S'ha d'abaixar fins que surti de sa penya però per en terra. A una oblada no li pots tirar sa canya com si pescassis peix roquer».

L'amo en Toni *Collcut* ens avisa: «Es pescador ha de graduar la mar, sa força que duu. Ha de graduar sa ginya [llinya] segons la llargària. “Lo” primer que ha de fer és mirar allà on brolla es peix, perquè [pot brollar] un pam enfora de sa tenassa o dos, tres, quatre o cinc pams, segons sa força de la mar. Sa ginya ha de caure ni cinc centímetres enfora d'allà on brollen».

També ens parla del comportament del peix l'amo en Joan *Mengo*: «Ses oblades surten quatre o cinc vegades es dia. Tenen un moviment que pugen, devoren i baixen. As cap d'algun temps queden assolades. I si as cap de mitja hora tornen a damunt [es perquè] volen menjar. Si hi ha canvi de vent s'assolen allà enfora. Encara que el pescador no ho hagi vist ha canviat es vent.

S'oblada se pesca dins sa sabonera. Si elles veuen s'ham no les fotogrà. Quan hi ha canvis de vent elles són les primeres que se'n temen, s'assolen i quan la mar torna canviar, llavors tornen per menjar. [Un temps] hi havia aquells pescadors que si es peix no volia ésser agafat se'n tornaven sense banyar sa canya».

El codi de bona conducta

Els col·legues alhora que entre ells se coneixien i podien tenir una certa amistat durant les tertúlies també eren contrincants. Se disputaven les pesqueres. Per evitar la pugna deslleial se regien per un codi ètic: «Se respectava una canya a la pesquera. Ara no» (Joan Font) «Se respectava una canya clavada. Si algú gosava rompre-la el podies tirar a la mar. Un pescador que acaba d'arribar no se pot posar a menys de seixanta metres» (Antoni *Collcut*). Una canya i un sac són motius suficients perquè ningú intenti ocupar-la a sa pesquera. [Alguns] a les tres de sa nit ja ocupaven sa pesquera per ésser primer» (Joan *Mengo*).

«Des de ses penyes una pesquera s'espenya estant-s'hi un home dret, tirant un “trasto”, una pedra que hi hagi caiguda. Si cau un peix dins sa pesquera, per exemple una oblada, mala carta. I des de dins la mar, que s'hi passegi un déntol, una palomida, un anfós». (Antoni *Collcut*). Na Catalina Vives em digué que quan el seu pare arribava a la pesquera se llevava el capell.

Significat de la pescada i conservació del peix a la pesquera

Quan li vaig fer a l'amo en Joan *Mengo* la pregunta sobre quina era la raó de pescar em contestà: «Sa il·lusió és sentir es peix, estirar i treure-lo». Els artaners m'havien confessat una cosa semblant a la pregunta, què sentiú?: «Oh! l'emoció més gran. Un gran poder. Sí, el poder més gran. Una gran victòria. L'hauria de palpar tothom». Juan-Eduardo Cirlo al seu *Diccionario de símbolos*. Barcelona 1969, ens fa avinent (pàg. 371) el sentit místic de la pesca i del pescador, un principi reconegut per tots els mitòlegs i antropòlegs, entre ells Schneider. «L'acte de pescar equival a l'extracció de l'inconscient dels continguts profunds, dels «tresors difícils d'obtenir» de què parlen les llegendes, és a dir, de la saviesa. Aleshores l'activitat pesquera quan no té un sentit utilitari (els pescadors regalaven la major part del peix) i que l'home practica des del fons de la seva pròpia llibertat no és un lleure frívol, un entreteniment qualsevol, sinó un teràpia psicològica on metge i pacient

són la mateixa persona. Vet ací la motivació espiritual de tota la tramoia de les saupes i oblades.

I certament, una bona pescada, suposa la vivència més profunda del poder, de la victòria, el goig de sentir-se hàbil i enginyós. En Joan Font em digué: «Cinquanta quilos d'oblades fou la millor pescada. Érem jo i un altre. Bromejàrem amb moixó». L'amo Antoni *Collcut* li agradà dir-me: «Una bona pescada doblades [sol ésser] de 14 a 15 quilos. Sa millor pescada: un dia que feia brusca i molt de fred. En vaig pescar devuit quilos d'oblades».

La millor manera de conservar el peix a la pesquera consisteix en «tapar-lo amb brotets de mata dins un cocó i a s'hora de partir és encara viu». (Joan Font). «Millor si es cocó està a s'ombra» (Joan *Mengo*).

El peix cap a la casa. La cuina

Endemés de donar-li, al pescador, l'enhonorabona els seus familiars, tractaven d'obtenir-ne algun profit i cada casa ho feia a la seva manera.

L'amo en Joan *Mengo* em comentà: «Es peix no se venia. Se regalava als veïnats o parents i amics. Tot d'una que arribava es peix a ca nostra se feia net i se fregia. [També] menjàvem coca de verdura amb oblades, però era poc freqüent. Tothom pastava a ca seva. Pastaven molt dematí. [Per aquesta zona de S'Illo] en haver acabat de pastar i enforat, s'homo se n'anava a pescar i aprofitaven aquest dia [per torrar ses saupes]. Normalment menjaven sa saupa torrada i oblades “frites”. D'es caps en feien arròs. Sa saupa torrada en es caliu és molt bona. Ha de ser torrada sense fer-la neta. Dos o tres talls, llimona i oli, amb sa butxa. Es gust de marisc se queda dins sa butxa i després se treu».

En Joan Font reconeixia que la saupa torrada és la millor. Na Catalina Vives Barceló recorda que «no consumíem tot es peix a ca nostra, el regalàvem als veïnats, tanmateix no se podia conservar. Ells solien correspondre amb una peça de formatge, brossats o altres obsequis. Escatàvem ses saupes o oblades, les fèiem netes amb aigua, les llevàvem sa butxa i les posàvem un poc de sal. Les menjàvem torrades, “frites” o amb escabetxo».

* * *

En l'actualitat i pel que fa a l'ormeig en Sebastià Amer Riera (àlies *Garanya*) em digué que el pèl de cuca ha estat substituït per fil sintètic i les antigues canyes vegetals per canyes de fibra de vidre. Segons en Sebastià molts de pescadors actuals se saben el nom de les pesqueres, pesquen amb puu (normalment de la badia d'Alcúdia) i no tant amb moixó, el qual obtenen mitjançant un rai¹⁵.

Aquests pescadors respecten la pesquera que cadascun d'ells sol ocupar, la tenen com a seva i saben bé que s'asseuen sobre na Corb o na Relliu, per exemple.

Val a dir que durant el període 1972-2002 poden haver-se creat noves pesqueres¹⁶, igualment que algunes de les antigues no figurin dins el repertori d'avui, però el que sembla ben cert és que la majoria perduren, que la memòria i tradició són fortes.

Vegeu, també, que la relació que vaig obtenir l'any 1972 no té caràcter exhaustiu, tan sols l'introductor que pot suposar el testimoni de tres pescadors.

NOTES

1. Catalina Vives Barceló (informació oral del 12.07.01 i del 10.04.02). Joan Guiscafré Ramis (informació oral 10.04.02).
2. Joan Fernández Ginart, Joan Pastor Mestre, Jaume Alzamora Bisquerra, Antoni Lliteras Vaquer, Joan Alzamora Ferrer i Miquel Gelabert Grimalt.
3. Damià Duran. *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescadors d'Artà*. Ajuntament d'Artà i la Caixa d'Estalvis de les Balears "Sa Nostra". 1978. Pàg. 9.
4. **Ormeig**. Conjunt dels estris de pescar, com canyes, xarxes, palangres, etc. (Balears). *Dic. Alcover Moll*.
5. **Puu**. Nom genèric de crustaci que pul-lula esbrancat en diferents espècies pertanyents a l'ordre dels amfípodes. Als especímens més grossos, l'argot dels pescadors d'Artà els coneix amb el nom d'«arriot» i els de format inferior amb el d'«arriotet». El puu (Idothea), o el «gambó» (Gammarus) s'empren per al grumeig (o bromeig) i l'esca. Ambdós ordres abunden dins el Mediterrani (Damià Duran. *Op. cit.* p. 15).
6. **Pèl de cuca**. Fibra molt resistent i brillant, que s'obté del budell dels cucs de seda sotmesos a una maceració en vinagre, i que serveix per lligar l'ham (*Diccionari Alcover-Moll*).
7. **Llinya**. Fil que posat o no al cap d'una canya, porta a l'extrem inferior un ham i serveix per pescar (*Diccionari Alcover-Moll*).
8. **Beaces**. Conjunt de dues bosses unides per damunt amb una corretja o llatra que se posa sobre l'esquena d'una bèstia, de manera que pengi una bossa a cada costat de l'animal (*Diccionari Alcover-Moll*).
9. Damià Duran. *Paraules d'un camperol*. Col·lecció Tià de sa Real. Sant Llorenç des Cardassar. 1998. Pàg. 41.
10. El sistema *de bou* se fonamenta en un fil que va fermat a una canya (o garrot) per un cap. Canya o garrot, queden fora de l'aigua, damunt una roca o alguer. A l'entretant a l'altre cap s'hi afegeix el baveró, que penja dins el rim a un pam del fons. Una cordellina curta fermada a un pedral manté fix el conjunt.
11. El sistema de filera, és el més efectiu. Consta d'una llarga llendera, amb una pedra a cada cap. Neda gràcies als suros repartits que duu; i, d'ella baixen paral·lels, a una distància intermitja de 80 cms. quasi fins el fons, uns 15 o 20 baverons (Vegeu Damià Duran. *Aspectes materials i lingüístics de la cultura dels pescadors d'Artà*. 1978. Pàgs. 15 i 16).
12. **Tenassa**. Porció de roca planera i tot just coberta per l'aigua de la mar. (*Diccionari Alcover-Moll*).
13. **Moixó**. Peix molt petit, de l'espècie *Atherina Mochon*, de cos cilíndric i color argentat. (*Diccionari Alcover-Moll*).
14. **Brollar**. Pujar ràpidament a flor d'aigua el peix per agafar el grumeig i tornar-se enfonsar produint un broll en l'aigua. (*Diccionari Alcover-Moll*).
15. **Rai** (dialectalisme de **rall**). Ormeig de pescar, consistent en una xarxa de forma circular guarnida de ploms en tot el seu perímetre i sostinguda pel centre per una corda; es llança a mà en llocs de poc fons, ben estesa, i amb el pes dels ploms es va cloent sota l'aigua i deixa enclosos els peixos que nedaven per aquest indret. (*Diccionari Alcover-Moll*).
16. Sebastià Amer Riera cita *sa pesquera de n'Ossorio*, per exemple, la qual queda al peu de la Torre de Porto Cristo, una pesquera que l'any 1972 no figurava al menys amb aquest nom.

Pipes manacorines

Bonet de ses Pipes (Joan Bonet Nadal)

Resum

Després de fer avinent la presència de la pipa dins la cultura, es fa una rebos-tejada a la seva relació amb Manacor durant el segle XX, dins la literatura i l'artesania -ceràmica i fusta-, així com el curiós fet social del naixement d'un taller de pipes dins la presó de Manacor.

Pipes manacorines

D'entrada, i com es reflectirà tot seguit, vull fer avinent que la meua comunicació, si pot anomenar-se així, no tindrà un plantejament científic, sistema que la meua formació no me permet manejar ni el meu tarannà me permet fingir; no obstant això, el desig d'aconseguir que la pipa figuri a les II Jornades d'Estudis Locals de Manacor, - com vaig fer que figuràs en una comunicació al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, llegida a la Universitat de València- i la intenció de despertar l'interès de qui pugui analitzar el tema amb més rigor m'han empès a voler participar en aquestes jornades, fent-ho al meu aire, o sia així.

És ben palesa la presència de la pipa dins moltes branques de la cultura. Pel que fa a la de la literatura recordem que són nombrosos els grans autors que l'han emprada per a reflectir caràcters i actituds de diversos personatges, havent-ne fet un bon ús escriptors tan excepcionals com Dickens, Kipling, Simenon i tants altres. La pipa també és molt present a famoses obres pictòriques firmades per mestres extraordinaris com són ara Magritte, Cezane, Picasso, Van Gogh, tants de pintors i tants de quadres singulars que qui estigui interessat en el tema té molt sovint l'oportunitat d'entusiasmarse amb els descobriments de noves mostres que ignorava - no anomèn els d'aquí per ser tants els amics que n'han pintades, fent ho avinent els vint-i-cinc artistes que il·lustraren el llibre *Les rondalles de la pipa*-. Succeix el mateix amb les nombroses miniatures escultòriques, pipes encisadores, autèntiques obres d'art, tallades en fusta o en escuma de mar, per experimentats mestres, prin-